

Cultuur en externe verslaggeving

Een half decennium later

Drs. R.B.H. Hooghiemstra¹

1 Aanleiding

In september 1992 verscheen in ditzelfde tijdschrift een artikel van Van Hoepen getiteld 'Cultuur en externe verslaggeving'. In dat artikel gaat Van Hoepen in op de belangstelling die sinds het verschijnen van Hofstedes werk (1980) voor dit onderwerp bestaat. In zijn slotevaluatie van wat hij de 'echte' cultuurstudies² noemt komt Van Hoepen tot de volgende, sombere conclusie:

Het is dan ook niet verwonderlijk, dat [ze]... toch eigenlijk niet veel verder komen dan speculaties over de invloed van cultuurdimensies op externe verslaggeving. Gezien de 'oogst' tot nu toe kan men zich afvragen of verder onderzoek [door economen] op dit terrein erg vruchtbaar is voor de verdere ontwikkeling van het vakgebied externe verslaggeving (Van Hoepen, 1992, p. 397).

Sindsdien is echter een groot aantal publicaties van voornamelijk Angelsaksische origine verschenen dat doet vermoeden dat een dergelijk inzicht wél vruchtbaar is voor de ontwikkeling van de externe verslaggeving. Deze bijdrage gaat daarop nader in en kan worden gezien als een reactie op Van Hoepen (1992) ruim vijf jaar na dato.

De bijdrage is als volgt opgebouwd. Allereerst wordt in kort bestek ingegaan op de harmonisatie

van verslaggevingsstandaarden. Vervolgens komt 'de' cultuur van een land, en met name het werk van Hofstede (1980, 1995), aan bod. Daarna wordt het model van Gray behandeld, waarin de wijze waarop cultuur de externe verslaggeving van een land beïnvloedt uiteengezet wordt. De resultaten van toetsen van dit model komen in een volgende paragraaf aan de orde. Deze bijdrage zal worden afgesloten met enige conclusies en implicaties voor de externe verslaggeving.

2 De roep om harmonisatie

Onder invloed van steeds internationaler opererende ondernemingen en een internationaler wordende kapitaalmarkt is de roep om harmonisatie toegenomen. Zo ook op het gebied van de externe verslaggeving; onder meer blijkend uit de International Accounting Standards en de Vierde en Zevende EEG-richtlijnen. De vraag is echter in hoeverre er bij de vaststelling van die internationale verslaggevingsstandaarden rekening is en wordt gehouden met de invloed van bijvoorbeeld de culturele achtergrond van een land. Het niet denkbeeldige gevaar is aanwezig dat onder invloed van de roep om harmonisatie de specifieke aard van het land, en daarmee de context waarbinnen de externe verslaggeving fungeert, op de achtergrond dreigt te geraken. Dit is niet alleen niet geheel wenselijk, het kan bovendien ook weerstanden oproepen bij de organen die op nationaal niveau belast zijn met het vaststellen van verslaggevingsstandaarden. Daarmee zou het tot stand brengen van geharmoniseerde verslaggevingsstandaarden een utopie blijven (Fechner en Kilgore, 1994).³

Gezien voorgaande is het zaak dat men inzicht

Drs. R.B.H. Hooghiemstra heeft Economie (1996) en Accountancy (1997) aan de Rijkuniversiteit Groningen gestudeerd. Hij is als AIO verbonden aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, Rotterdam School of Management/Faculteit Bedrijfskunde, Vakgroep Financieel Management.

krijgt in de factoren die van invloed zijn op de externe verslaggeving in een bepaald land en die tevens voor verschillen tussen landen zorgen; dit is bij uitstek het vakgebied van de *international accounting*. Een groot aantal van die factoren is reeds in een vroeg stadium geïdentificeerd. Ze betreffen:^{4,5}

- het rechtssysteem;
- de wijze van financiering van de onderneming;
- invloed van belastingwetgeving;
- mate van ontwikkeling van het accountantsberoep;
- invloed van inflatie;
- politieke en economische banden met andere landen.

Cultuur als zodanig is veelal niet expliciet genoemd. Met name onder invloed van het verschijnen van het geschrift 'Cultures consequences, international differences in work related values' van Hofstede (1980) is op divers gebied onderzoek gedaan naar de invloed van verschillen in cultuur. Alvorens nader in te gaan op de invloed van cultuur op de externe verslaggeving wordt eerst het 'Value survey model' van Hofstede (1980, 1995) kort besproken.

3 De cultuurdimensies van Hofstede

Vele aspecten in de maatschappij hebben betrekking op menselijk gedrag. Dit menselijk gedrag is cultureel bepaald. Waarden en normen, die in de opvoeding van ieder persoon een belangrijke rol spelen, zijn van grote betekenis voor iemands opvatting of iets 'goed' of 'slecht' is. Mensen zijn 'mentaal geprogrammeerd' om met Hofstedes (1995) woorden te spreken.⁶ Hofstede is erin geslaagd om deze 'mentale programmering', of anders gezegd de cultuur van een land, te operationaliseren door middel van vier cultuurdimensies.⁷ Met behulp van de (relatieve) scores op deze cultuurdimensies is het mogelijk om culturen of landen met elkaar te vergelijken. De cultuurdimensies betreffen in kort bestek:

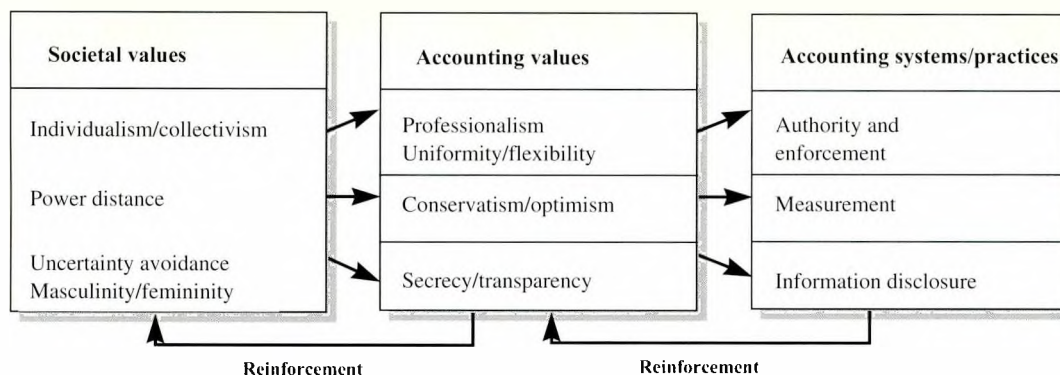
- *Machtsafstand (hoog-laag)*. Dit betreft de mate waarin de minder machtige leden van instituties of organisaties in een land verwachten en accepteren dat de macht ongelijk verdeeld is. Het gaat er met name om in hoeverre de mensen bereid zijn zich te schik-

ken in bepaalde hiërarchische verhoudingen.

- *Individualisme versus collectivisme*. In een individualistische samenleving zijn de banden tussen individuen los en wordt iedereen geacht uitsluitend te zorgen voor zichzelf en voor zijn of haar naaste familie. In geval van een collectivistische samenleving wordt het individu geacht onderdeel te zijn van een groter groepsverband, waarin het beschermd wordt in ruil voor onvoorwaardelijke loyaliteit.⁸
- *Masculiniteit versus femininiteit*. Masculiniteit staat voor een samenleving waarin de sociale sekserollen duidelijk gescheiden zijn: mannen worden geacht assertief en hard te zijn en gericht op materieel succes; vrouwen horen bescheiden en teder te zijn en vooral gericht op de kwaliteit van het bestaan. Femininiteit, als tegenovergestelde van masculiniteit, staat voor een samenleving waarin de sociale sekserollen elkaar overlappen: zowel mannen als vrouwen worden geacht bescheiden en teder te zijn en gericht op de kwaliteit van het bestaan. Nederland is een voorbeeld van een (extreem) feminiene samenleving: 'kwaliteit van het bestaan', tolerantie en behoud van het milieu staan hoog in het vaandel.
- *Onzekerheidsvermijding (hoog-laag)*. Dit is de mate waarin de leden van een cultuur zich bedreigd voelen door onzekere of onbekende situaties. Indien in een land sprake is van een sterke mate van onzekerheidsvermijding zal zich dit onder meer uiten in een grote hoeveelheid aan (gedetailleerde) regels en voorschriften die uniformiteit in gedrag, ideeën en dergelijke zoveel mogelijk moeten zien af te dwingen.

4 Cultuur en externe verslaggeving

Tot het verschijnen van het werk van Hofstede (1980) is nog maar weinig aandacht besteed aan de invloed die cultuurverschillen zouden hebben op de nationale verslaggevingspraktijk en -regulering.⁹ Eén van de belangrijkste bijdragen aan de ontwikkeling van dit idee is die van Gray (1988) geweest.¹⁰ In zijn model wordt verondersteld dat de algemene waarden en normen van een samenleving van invloed zijn op elk onderdeel van een samenleving. Deze algemene waarden en normen, Gray spreekt van *societal values*, beïnvloeden het rechtssysteem, het

Figuur 1: Cultuur en verslaggevingssystemen in de praktijk (ontleend aan Radebaugh en Gray, 1993)

functioneren van de kapitaalmarkt, het onderwijs-systeem en dergelijke (de zogeheten *institutional consequences*).^{11,12} Daarnaast wordt ervan uitgegaan dat die algemene waarden en normen mede bepalend zijn voor de waarden en normen van iedere specifieke groep binnen die samenleving. Eén van die groepen betreft de externe verslaggeving met bijbehorende practici: zij hebben specifieke *accounting values*. Uiteindelijk zullen deze *accounting values* tezamen met de *institutional consequences* (mede) bepalend zijn voor een in een land fungerend verslaggevingssysteem.

Een centrale rol in Grays model nemen de eerder genoemde *accounting values* in. Op basis van literatuurstudie is Gray (1988) gekomen tot een viertal *accounting values* waaraan hij vervolgens *accounting practices* (de verslaggevingspraktijk) koppelt. Schematisch is dit in figuur 1 weergegeven.

Kort samengevat houden de *accounting values* het volgende in:

- *Professionalism versus statutory control*. Deze dimensie houdt verband met de mate waarin ruimte is voor eigen deskundige oordeelsvor-

ming en zelfregulering door de beroepsorganisatie, danwel van overheidswege allerlei (wettelijke) regels worden opgelegd en de naleving daarvan nauw in de gaten wordt gehouden.

- *Uniformity versus flexibility*. Dit heeft betrekking op de mate waarin in een land de voorkeur bestaat om voor ondernemingen dezelfde verslaggevingseisen, ook in de tijd bezien, te stellen, danwel hierin flexibiliteit toe te staan naar gelang de omstandigheden waarin de onderneming zich bevindt.
- *Conservatism versus optimism*. Deze betreft de mate waarin een voorkeur bestaat om voorzichtige grondslagen van waardering en resultaatbepaling toe te passen.¹³
- *Secrecy versus transparency*. Bij deze laatste *accounting value* gaat het om het presentatie- en toelichtingsaspect.

Tussen deze *accounting values* en de cultuurdimensies van Hofstede ziet Gray (1988) een aantal relaties die in tabel 1 zijn samengevat (een + duidt daarbij op een positief verband en een -/- op een negatief verband).

Tabel 1: De relatie tussen Hofstedes cultuurdimensies en Grays accounting values

Hofstedes cultuurdimensies	Grays accounting values			
	Professionalism	Uniformity	Conservatism	Secrecy
Individualisme	+	-/-	-/-	-/-
Onzekerheidsvermijding	-/-	+	+	+
Machtsafstand	-/-	+		+
Masculiniteit			-/-	+

Van de vier cultuurdimensies zou volgens Gray (1988) de meeste invloed uitgaan van de mate van individualisme en onzekerheidsvermijding, terwijl de andere twee dimensies, de machtsafstand en masculiniteit, in geringere mate een rol spelen. Volgens Van Hoepen (1992) zou dit te verklaren kunnen zijn 'uit het feit, dat beide dimensies eerder dan een cultuurdimensie op nationaal niveau een zodanige dimensie op ondernemingsniveau zijn'.

Hofstede lijkt echter een andere mening te zijn toegegaan: 'de overige twee dimensies, individualisme en masculiniteit, hebben meer invloed op het functioneren van mensen in organisaties dan op organisaties als geheel' (Hofstede, 1995). Een mogelijke verklaring dat machtsafstand en masculiniteit van geringere betekenis zijn op de *accounting values* kan zijn dat de onzekerheidsvermijding een soort algemene cultuurindex betreft, zoals Hofstede (1995) het zelf stelt, via welke de invloed van de twee desbetreffende dimensies reeds is meegenomen.

De laatste stap in het model van Gray legt de relatie tussen *accounting values*, zoals die hiervoor in het kort zijn behandeld, en de *accounting practices*. In essentie onderscheidt Gray (1988) de volgende vier *accounting practices*:

- *Authority*. Naarmate in een land meer waarde wordt gehecht aan deskundigheid en persoonlijke oordeelsvorming, en *professionalism* dus belangrijker is, zal er meer sprake zijn van zelfregulering en is er minder ruimte voor allerlei dwingende voorschriften en wetsregels.
- *Force of application/enforcement*. Naarmate een land door een hogere mate van *uniformity* gekenmerkt wordt, en er dus tevens minder ruimte is voor *professionalism*, zal sprake zijn van meer regelgeving waarvan de afdwingbaarheid belangrijk is.
- *Measurement*. Naarmate in een land *conservatism* belangrijker is, ligt de nadruk meer op traditionele, voorzichtige grondslagen van waardering en resultaatbepaling.
- *Disclosure*. Naarmate een land meer de nadruk legt op *secrecy*, des te minder informatie aan belanghebbenden zal worden verstrekt.

Op basis van bovengenoemde *accounting practices* doet Gray vervolgens een aantal classificatievoorstellen. Ten eerste deelt hij de landen daarbij in qua *authority* en *enforcement*, hetgeen

min of meer geïnterpreteerd kan worden als een indeling naar de mate waarin ruimte is voor toepassing van het *true and fair view*-principe en dus ruimte is voor *professional judgement*.

Zoals verwacht kan worden kenmerken de Angelsaskische landen zich door een hoge mate van *professional judgement*, evenals de noordse landen (waaronder Nederland), zij het in mindere mate. In geval van successievelijk Duitsland, de Romaanstalige landen in Europa, Japan en de landen in Latijns-Amerika is dit in steeds mindere mate het geval. Daarnaast komt Gray ook tot een indeling, die als aanvulling op voorgaande kan worden gezien, op basis van het waarderings- en presentatie-aspect (*measurement* en *disclosure*). Ook in dit geval is een soortgelijk beeld zichtbaar: de Angelsaskische landen, en in mindere mate de noordse landen kenmerken zich door een grote mate van openheid en bieden de mogelijkheid om allerlei 'optimistische' grondslagen te hanteren. In geval van achtereenvolgens Duitsland, de Romaanstalige landen in Europa, Japan en de landen in Latijns-Amerika zal dit geringer zijn.

Het belang van de ideeën van Gray, zoals die in het voorgaande zijn uiteengezet, is dat harmonisatiepogingen op het gebied van de externe verslaggeving bemoeilijkt worden omdat men te maken heeft met verslaggevingspraktijken en -regels die wezenlijk anders zijn. Met name indien die verschillen, al dan niet ten dele, te maken hebben met verschillen in 'mentale programmering' zouden de barrières voor het tot stand brengen van geharmoniseerde verslaggevingsstandaarden wel eens te hoog kunnen blijken te zijn. Dit kan dan betekenen dat er 'de jure' - dus qua regelgeving - weliswaar sprake kan zijn van harmonisatie, doch dat 'de facto' - qua praktijk - daarvan in veel mindere mate sprake is. Immers veranderingen in de waarden en normen, de 'mentale programmering', zullen slechts geleidelijk optreden.

5 Empirisch onderzoek naar cultuur en externe verslaggeving

Van Hoepen (1992) merkt in zijn evaluatie van de 'echte' cultuurstudies op dat de pogingen van onder meer Gray 'niet veel verder komen dan speculaties'. Als mogelijke oorzaken noemt Van Hoepen (1992):

Tabel 2: Operationalisering van Grays accounting values

<i>Grays accounting values</i>	<i>Operationalisering (Niswander en Salter, 1995)</i>
Professionalism	Auditor judgement, professional structure (mate van zelfregulering door beroepsorganisatie)
Uniformity	Legal system (code/commom law), de facto uniformity (uniformiteit in de praktijk)
Conservatism	Conservatism, optimism (de mate waarin winstverlagende respectievelijk winstverhogende grondslagen worden gehanteerd)
Secrecy	Overall corporate financial disclosure, overall disclosure

De toepassing van Hofstede's 'Value survey model' op het hier aan de orde zijnde gebied is niet zonder haken en ogen. Het is moeilijk structuren en institutionele factoren die in de externe verslaggeving een rol spelen in de analyse in te bouwen. De statistische analyse vraagt om een niet gering (minimum)aantal landen.

Het aangeven van scores op meer dan twee dimensies is moeilijk. Evenzeer blijkt het bijzonder lastig om de invloed van de ondernemingsgrootte in de analyse te betrekken (Van Hoepen, 1992, pp. 396-397).

Echter, met name sedert midden jaren negentig is empirisch onderzoek verricht naar de relatie tussen cultuur en externe verslaggeving, dat (ten dele) tegemoet komt aan de door Van Hoepen genoemde oorzaken. In het navolgende wordt eerst kort ingegaan op het onderzoek van Niswander en Salter (1995). Vervolgens wordt aandacht besteed aan de relatie tussen presentatie en cultuur.

5.1 Cultuur als verklaringgrond voor verschillen in externe verslaggeving (Niswander en Salter, 1995)

Daar waar Gray (1988) zijn beschouwing eindigt, namelijk met het stellen dat de *accounting values* geoperationaliseerd moeten worden teneinde het model statistisch te kunnen toetsen, vangen Niswander en Salter (1995) hun uiteenzetting aan. Een korte uiteenzetting van deze operationalisering is weergegeven in tabel 2.

Met behulp van scores op de in tabel 2 genoemde variabelen, ontleend aan diverse publicaties op het gebied van de *international accounting*, en de scores op Hofstede's cultuurdimensies

voor in totaal 29 landen komen Niswander en Salter (1995) tot de volgende conclusie:

... while Gray's model has statistically significant explanatory power, it is best at explaining actual financial reporting practices and its relatively weak in explaining extant professional and regulatory structures from a cultural base... [and that] both the development of financial markets and levels of taxation enhance the explanations offered by Gray. Gray appears to have provided a workable theory to explain cross-national differences in accounting structure and practice which is particularly strong in explaining differential financial reporting practices (Niswander en Salter, 1995, p. 394).

Uit hun onderzoek bleek dat met name de mate van onzekerheidsvermijding invloed had op de externe verslaggeving. Voor de mate van individualisme, de tweede dimensie waarvan Gray een sterke invloed verwachtte, kon geen sterk verband worden aangetoond. Met name de noordse landen (Nederland en Scandinavië) vielen niet op basis van de onzekerheidsvermijding in te delen. Deze landen worden gekenmerkt door een lage mate van onzekerheidsvermijding en een hoge mate van femininiteit. Dit doet vermoeden - zie ook hierna - dat, in tegenstelling tot Grays vooronderstellingen, wél een sterke invloed uitgaat van de mate van masculiniteit op de externe verslaggeving. Uit het onderzoek van Niswander en Salter bleek voorts dat invloed op de externe verslaggeving uitgaat van de mate van ontwikkeling van de kapitaalmarkt; deze versterkte de door Gray veronderstelde relaties. Wat betreft de invloed van het belastingklimaat, vonden Niswander en Salter dat naarmate het belastingklimaat minder gunstig is voor onderne-

mingen, er sprake is van geringere zelfregulering door het accountantsberoep en dat er conservatievere grondslagen van waardering en resultaatbepaling worden gehanteerd.

5.2 *Invloed van cultuur op de presentatie van informatie*

Het meeste onderzoek naar de relatie tussen cultuur en externe verslaggeving is verricht naar het presentatie-aspect en richt zich dus op de relatie tussen cultuur/*secrecy/disclosure* van figuur 1 (zie pagina 522). Een verklaring kan zijn het belang van het presentatie-aspect voor de beslissingen die op de steeds internationaler wordende kapitaalmarkt moeten worden genomen. Een andere verklaring kan zijn de herleefde belangstelling voor *corporate governance*. Onder deze verzamelnaam wordt aandacht besteed aan een groot aantal aspecten die verband houden met het besluitvormingsproces (op strategisch niveau) binnen ondernemingen. Eén van de aspecten daarvan betreft het afleggen van verantwoording, onder meer middels een jaarrekening, aan belanghebbenden en belangstellenden. In internationaal verband zijn er verschillen te constateren terzake van de oriëntatie van de verantwoording: ze kunnen (primair) zijn gericht op de kapitaalmarkt, op kredietverschaffers, op de overheid en/of (mede) op andere participanten.¹⁴

Onderzoeken van Gray en Vint (1995), Zarzeski (1996) en Riahi-Belkaoui (1995) hebben aangetoond dat de mate van openheid, Grays *secrecy*, (mede) cultureel bepaald is. De mate van openheid blijkt een negatief verband te hebben met de mate van onzekerheidsvermijding, terwijl zij positief wordt beïnvloed door de mate van individualisme. Wat de invloed van de andere twee dimensies betreft - machtsafstand en masculiniteit - is geen eenduidige uitspraak mogelijk. De invloed van masculiniteit verdient daarbij bijzondere aandacht. Daar waar Zarzeski een positief verband tussen masculiniteit en de mate van presentatie aantrof, vinden Gray en Vint (1995) een dergelijk verband niet. Een mogelijke verklaring hiervoor kan worden gezocht in de diverse aspecten van toelichting en presentatie. Zarzeski (1996) richt zich in haar onderzoek met name op financiële informatie: dat is informatie die met name van waarde is voor de investeerder. Van deze informatie kan worden verwacht dat er

meer gepresenteerd wordt naarmate de drang van het presteren - en dus de score qua masculiniteit - hoger is. Gray en Vint (1995) betrokken echter in hun onderzoek ook sociale informatie.

Men kan zich dus afvragen of juist feminiene landen eerder sociale informatie zullen presenteren. Immers, feminiene landen worden gekenmerkt door een hogere mate van sociale betrokkenheid. Onderzocht is - in het bijzonder voor informatie aangaande het milieu - of deze verwachting ondersteund kon worden. Uit regressie-analyse - zie ook tabel 3 op pagina 526 - is gebleken dat de mate van toelichting ten aanzien van milieu-aspecten negatief samenhangt met masculiniteit, zodat met name de feminiene landen dergelijke informatie zullen presenteren. Ondanks dat uit het onderzoek voor milieu-aspecten slechts een statistisch zwak verband tussen cultuur en toelichting blijkt, zien Doupnik en Salter (1995) en Hussein (1996) soortgelijke relaties tussen toelichting van sociaalgerichte aspecten en de mate van masculiniteit.

6 **Conclusies**

Uit diverse onderzoeken naar de relatie tussen cultuur en externe verslaggeving is gebleken dat de culturele achtergrond wel degelijk invloed heeft op de externe verslaggeving. Het blijkt echter dat naast cultuur er nog andere factoren zijn die de externe verslaggeving beïnvloeden. In het bijzonder kan worden gewezen op reeds in de 'traditionele' classificatiestudies genoemde factoren, zoals de invloed van de kapitaalmarkt (c.q. de wijze van financiering van de onderneming), de invloed van fiscale regels en de rol van de overheid in het economische verkeer.

Voorts is gebleken dat bij het presentatie-aspect (*disclosure*) onderscheid gemaakt kan worden naar de aard van de verschaft informatie: financieel versus sociaal gerichte informatie. Uit onderzoek blijkt dat een bijzondere invloed uitgaat van een specifieke cultuurdimensie: de mate van masculiniteit. Geconstateerd is dat Angelsaksische, masculiene landen een grote mate van openheid betrachten ten aanzien van financieel gerichte informatie (zie daarvoor met name Zarzeski, 1996). In geval van bijvoorbeeld de noordse landen, waaronder ook Nederland, die als (extreem) feminien aangemerkt kunnen worden, blijkt dat ze eerder geneigd zijn om sociaal gerichte - bijvoorbeeld met betrekking tot

Tabel 3

Met behulp van regressie-analyse is onderzocht of onderstaande vergelijking geldig is:

$$Y = X + \alpha \cdot \text{MASC} + \beta \cdot \text{IND} + \gamma \cdot \text{ONZEK} + \delta \cdot \text{MAI}$$

waarbij:

Y = Gemiddelde mate van presentatie voor milieuaspecten. De score is ontleend aan onderzoek van Gamble, e.s. (1996).

terwijl MASC, IND, ONZEK en MAI verwijzen naar de scores van de onderzochte landen op Hofstedes dimensies. De uitkomsten van de regressieanalyse laten zich als volgt samenvatten:

Uitkomsten regressieanalyse				
R ² (determinatiecoëfficiënt)	0,3269			
F-Waarde	1,7002			
	Coëfficiënten		t-waarde	p-waarde
Constante	X	81,88	0,6259	0,5415
Masculiniteit	α	-0,80	-1,1563	0,2669
Individualisme	β	1,05	0,7722	0,4529
Onzekerheidsmijding	γ	0,55	0,5699	0,5778
Machtsafstand	δ	-1,78	-1,3723	0,1916

Hieruit blijkt ten eerste dat ongeveer 33% van de mate van 'environmental disclosure' met behulp van Hofstede's cultuurdimensies kan worden verklaard. Het statistisch verband tussen Hofstede's cultuurdimensies en de mate van 'environmental disclosure' is teleurstellend te noemen: het model heeft overall gezien een p-waarde van 0,2058, zodat met andere woorden het model pas op het 20%-niveau statistisch significant is.

Verder blijkt dat van de cultuurdimensies de mate van masculiniteit, na de machtsafstand, de meeste invloed uitoefent op de mate van 'environmental disclosure': in absolute termen heeft zij - na machtsafstand - de hoogste t-waarde. Ook blijkt dat de mate van 'environmental disclosure' negatief samenhangt met de score op de masculiniteitsindex, zoals werd verondersteld. Dit impliceert dus dat de verwachting dat feminiene landen, zoals de Scandinavische landen en Nederland, eerder of meer toelichtingen op het gebied van milieu zullen verstrekken dan de masculiene, Angelsaksische landen, in zekere mate gestaafd kan worden.

Impliciet blijkt tevens - gezien de lage determinatiecoëfficiënt en de hoge p-waarden - dat naast de cultuur ook andere factoren van belang zijn. Mogelijke factoren - met veronderstelde gevolgen voor de 'environmental disclosure' - betreffen onder meer de invloed van wet- en regelgeving in de diverse landen (positief), alsmede verschillen in systemen van *corporate governance* en met name de oriëntatie op *shareholder value* (negatief) dan wel *stakeholder value* (positief) en in samenhang met deze laatste de mogelijke negatieve effecten die uit kunnen gaan van opname van 'environmental disclosures' op de beurskoers (negatief).

het milieu - informatie te presenteren. Deze bevindingen zijn min of meer consistent met de sterke oriëntatie van Angelsaksische ondernemingen op het verschaffen van informatie terzake van *shareholder value*.

De meer feminiene landen, waaronder Nederland, zullen echter meer bereid zijn om informatie te verstrekken die in het belang is van alle *stakeholders*, daaronder begrepen het milieu en de werknemers.

7 Implicaties voor harmonisatie

Diverse onderzoeken van onder meer Hoarau (1995) hebben aangetoond dat de International Accounting Standards voor een groot deel de Angelsaksische standaarden weerspiegelen. Een belangrijk kenmerk van die Angelsaksische standaarden is dat ze met name op investeerders, de kapitaalmarkt, georiënteerd zijn. De vraag is derhalve in hoeverre niet-Angelsaksische landen bereid zullen zijn zich aan die International Accounting Standards te conformeren. Immers: deze landen hebben een andere culturele achtergrond dan de Angelsaksische landen én kennen bovendien andere *governance*-systemen.

Onderzoek van Emenyonu en Gray (1996) terzake is nogal somber gestemd. Zij concluderen dat hoewel sinds de oprichting van het IASC in 1973 er op een aantal gebieden weliswaar vooruitgang is geboekt, desalniettemin het realiseren van geharmoniseerde internationale standaarden een niet-realiseerbaar doel is gebleven.

Ook Doupnik en Salter (1993) komen tot een soortgelijke conclusie. Bovendien is gebleken dat waar (een deel van) die International Accounting Standards wel in de nationale - in het bijzonder de Franse - standaarden zijn opgenomen, dit ten koste is gegaan van de sociale functie van verslaggeving (Hoarau, 1995).

Dat harmonisatie nog niet volledig tot stand is gekomen en het twijfelachtig blijft óf dit wel tot stand kan worden gebracht dient volgens diverse auteurs te worden toegeschreven aan onderliggende verschillen in cultuur. Onderstaand citaat spreekt wat dat betreft voor zich:

Thus at the supra-national level, countries on opposite ends of the cultural scale are likely to have opposing views on what are appropriate harmonized standards for measurement and disclosure. [...] Even if the IASC were successful de jure, culture may well frustrate the results by making the quality of financial reporting unclear (Salter en Niswander, 1995, p. 393).

Desalniettemin blijft behoefte bestaan aan geharmoniseerde verslaggevingsstandaarden. Deze stellen de gebruikers in staat ondernemingen met elkaar te vergelijken en bieden zodoende de mogelijkheid tot oordeelsvorming aangaande diverse aspecten van het ondernemingsgebeuren.

Het opleggen van de International Accounting Standards aan *alle* ondernemingen lijkt echter weinig zinvol; zie daarvoor ook Zarzeski (1996) en Hussein (1996). Onderscheid dient te worden gemaakt tussen nationaal en internationaal opererende ondernemingen. De nationaal opererende ondernemingen zijn actief op de nationale markt en zijn veelal verplicht om hun jaarrekening conform historisch gegroeide en cultureel bepaalde regels op te stellen. Hiermee behoudt verslaggeving haar sociale functie in het maatschappelijk verkeer, daar in dat geval rekening wordt gehouden met de specifieke omgeving waarin die onderneming functioneert. Internationaal beursgenoteerde ondernemingen, kunnen echter ook een jaarrekening conform de International Accounting Standards opstellen. Hiermee wordt de internationale investeerder in staat gesteld de prestaties van de onderneming af te zetten ten opzichte van andere, vergelijkbare ondernemingen. Bovendien zullen dergelijke bedrijven daartoe zelf - veelal vrijwillig - bereid zijn, aangezien zij daarbij ook een eigenbelang zullen hebben: toegang tot een grote internationale kapitaalmarkt. Om te voorkomen dat harmonisatie een wenselijk doch niet-realiseerbaar doel blijft, zoals Emenyonu en Gray (1996) concluderen, lijkt het zinvol dat de inspanningen van de IASC zich concentreren op aan internationale beurzen genoteerde ondernemingen, en niet per se op alle ondernemingen.

LITERATUUR

- Doupnik, T.S. en S.B. Salter, (1993), An empirical test of a judgmental international classification of reporting practices, *Journal of International Business Studies*, pp. 41-60.
- Doupnik, T.S. en S.B. Salter, (1995), External environment, culture, and accounting practice: a preliminary test of a general model of international accounting development, *International Journal of Accounting*, pp. 189-207.
- Emenyonu, E.N. en S.J. Gray, (1996), International accounting harmonization and the major developed stock market countries: an empirical study, *International Journal of Accounting*, pp. 269-279.
- Fechner, H.H.E. en A. Kilgore, (1994), The influence of cultural factors on accounting practice, *International Journal of Accounting*, pp. 265-277.
- Gamble, G.O., K. Hsu, C. Jackson, C.D. Tollerson, (1996), Environmental disclosures in annual reports: an international

perspective, *International Journal of Accounting*, pp. 293-331.

Gray, S.J., (1988), Towards a theory of cultural influence on the development of accounting systems internationally, *Abacus*, pp. 1-15.

Gray, S.J. en H.M. Vint, (1995), The impact of culture on accounting disclosures: some international evidence, *Asia-Pacific Journal of Accounting*, pp. 33-43.

Hoarau, C., (1995), International accounting harmonization: American hegemony or mutual recognition with benchmarks?, *The European Accounting Review*, pp. 217-233.

Hoepen, M.A. van, (1992), Cultuur en externe verslaggeving, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, pp. 390-399.

Hofstede, G., (1980), *Cultures consequences: International differences in work-related values*.

Hofstede, G., (1995), *Allemaal andersdenkenden - omgaan met cultuurverschillen*.

Hussein, M.E., (1996), A comparative study of cultural influences on financial reporting in the US and the Netherlands, *International Journal of Accounting*, pp. 95-120.

Jaggi, B.L., (1975), The impact of the cultural environment on financial disclosures, *International Journal of Accounting*, pp. 75-84.

Nobes, C.W. en R.H. Parker, (1995), *Comparative International Accounting*.

Perera, M.H.B. en M.R. Mathews, (1990), The cultural relativity of accounting and international patterns of social accounting, *Advances in International Accounting*, pp. 215-251.

Radebaugh, L.H. en S.J. Gray, (1993), *International accounting and multinational enterprises*.

Salter, S.B. en F. Niswander, (1995), Cultural influence on the development of accounting systems internationally: a test of Gray's [1988] theory, *Journal of International Business Studies*, pp. 379-397.

Zarzeski, M.T., (1996), Spontaneous harmonization effects of culture and market forces on accounting disclosure practices, *Accounting Horizons*, pp. 18-37.

NOTEN

1 De auteur is de heren Prof. Dr. D.W. Feenstra RA, Drs. J.P.J. Krom RA en Prof. Drs. J.A. van Manen RA zeer erkentelijk voor hun commentaar op de concept-versie van dit artikel.

2 Van Hoepen omschrijft de 'echte' cultuurstudies, als studies waarin gepoogd wordt de verschillen in 'accounting practices' te verklaren vanuit cultureel bepaalde dimensies, waarbij cultuur opgevat wordt als 'collective programming of the mind' (de omschrijving die Hofstede daarvoor hanteerde, zie ook noot 6).

3 Doupnik en Salter (1993) vragen zich af of vanwege cultuurverschillen harmonisatie wel mogelijk is. Doupnik en Salter (1993) concluderen dat 'Even if [the harmonization] efforts were to concentrate on the highly developed countries of Western Europe, North America, and Japan given that those countries emerge in [...] different clusters, harmonization efforts appear to have significant difficulties to surmount'.

4 Deze factoren worden onder meer genoemd door Radebaugh en Gray (1993) en Nobes en Parker (1995).

5 Een deel van de kritiek van Van Hoepen (1992) richt zich op dit aspect. Van Hoepen is onder meer van mening dat bij een aantal factoren sprake is van vermenging van verklarende en te verklaren factoren. Bovendien vraagt Van Hoepen zich af of binnen Europa het aspect van verschillen in rechtssysteem nog wel geldig is onder invloed van de invoering van de EEG-richtlijnen.

6 In het geschrift 'Allemaal andersdenkenden - omgaan met cultuurverschillen' geeft Hofstede (1995) de volgende definitie van het begrip 'cultuur': 'de collectieve mentale programmering die de leden van één groep of categorie mensen onderscheidt van die van andere'.

7 In latere instantie is hier een vijfde cultuurdimensie, de 'lange-termijnoriëntatie', aan toegevoegd. Deze dimensie staat voor de mate waarin het nastreven van deugden die in de toekomst beloofd zullen worden, en met name doorzettingsvermogen en spaarzaamheid een rol spelen. Het blijkt dat met name de landen in het Verre Oosten hoog op deze dimensie scoren.

8 De mate van individualisme blijkt ook in het economische verkeer: in collectivistische samenlevingen is meer ruimte voor 'corporatisme', hetgeen wil zeggen dat de diverse belanghebbenden in grotere mate in een belangenorganisatie zijn georganiseerd, hun belang daardoor laten vertegenwoordigen en dit door de staat is toegestaan (Hofstede, 1995). Dit vormt wellicht een verklaring waarom in Nederland de werknemers een relatief grote invloed hebben op het *corporate governance* gebeuren, terwijl deze in de Angelsaksische landen beperkt is gebleven. Bovendien speelt in feminie landen (zie hierna), zoals Nederland, het consensusmodel een belangrijke rol, terwijl in masculie landen, waaronder de Angelsaksische landen, meer middels het conflictmodel naar oplossingen wordt gestreefd. De vraag is derhalve in hoeverre het mogelijk is dat het in Nederland succesvolle 'poldermodel', dat door het buitenland met enige jaloezie wordt bekeken, ook in die landen succesvol kan zijn.

9 Desalniettemin verscheen reeds in 1975 een artikel van Jaggi getiteld 'The impact of cultural environment on financial disclosures'. In essentie beschrijft Jaggi een theorie waarin hij de mate en betrouwbaarheid van gepubliceerde (financiële) informatie relateert aan de mate van individualisme.

10 Min of meer vergelijkbare ideeën ten aanzien van de invloed van cultuur op externe verslaggeving zijn door Perera

en Mathews (1990), Fechner en Kilgore (1994) en Douppnik en Salter (1995) geformuleerd.

11 Overigens veranderen deze *societal values* in de loop van de tijd onder invloed van technologische, demografische en economische factoren (de *ecological influences*) en factoren als kolonialisatie en internationalisering van het handelsverkeer (de *external influences*).

12 Tussen deze *institutional consequences* en de in eerdere instantie genoemde 'traditionele' verklaringsfactoren zijn duidelijke parallellen zichtbaar. Hieruit blijkt dat ook in Grays model, naast cultuur, andere factoren een verslaggevingssysteem beïnvloeden.

13 Gray (1988) merkt overigens op dat met name deze *accounting value* in sterke mate wordt beïnvloed door andere factoren als met name de mate van ontwikkeling van de kapitaalmarkt en de aanwezigheid van fiscale regelgeving.

14 Zo stellen Perera en Mathews (1991) dat '[the] content of reports depends on local history and convention (Hofstede, 1985). This is probably why the product of accounting, the financial statements and reports, sometimes has a shareholder orientation, other times a creditor orientation and occasionally it serves the interests of national planners or public administrators (Mueller, 1985)'.